

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK

A dajkanyelvi attitúd vizsgálatának módszertana

(BA-záródolgozat)

Témavezető:
Fehér Krisztina
egyetemi tanársegéd

Készítette:
Bodnár Noémi
III. magyar

Debrecen

2015

NYILATKOZAT

Alulírott **Bodnár Noémi**, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója ezennel büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy

A dajkanyelvi attitűd vizsgálatának módszertana

című diplomamunkám saját, önálló munkám; az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Tudomásul veszem, hogy diplomamunka esetén plágiumnak számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más szerző publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem. Tudomásul veszem, hogy plágium esetén diplomamunkám visszautasításra kerül.

Továbbá felelősségem tudatában nyilatkozom arról, és aláírással igazolom, hogy a Debreceni Egyetem Elektronikus archívumába (DEA) a <http://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/85081> címre feltöltött diplomamunkám mindenben megegyezik a benyújtott papíralapú és/vagy CD formátumú dolgozattal.

Debrecen, **2015. év április hó 14. nap**

Bodnár Noémi, sk.
aláírás

Tartalom

1. Bevezetés.....	4
2. A dajkanyelv-kutatás kérdései.....	7
2.1 A dajkanyelv jelentősége a nyelvelsajátítás tekintetében	7
2.2 A dajkanyelv és a nem összefüggései	8
2.3 Univerzálé-e a dajkanyelv?	8
2.4 A dajkanyelv lehetséges szerepe a nyelv kialakulásában.....	10
3. Attitűdök	12
3.1 A babák nyelvi attitűdje	12
3.2 A dajkanyelv megítélése a szakemberek körében	14
3.3 Felnőttek dajkanyelvi attitűdje	15
4. A nyelvi attitűd mérésének módszertana	17
4.1 Az ügynökvizsgálat	17
4.2 Eddigi ügynökvizsgálatok	18
5. A dajkanyelvi attitűd mérése ügynökvizsgálattal.....	19
5.1 A felvétel és az alibi	19
5.2 Az ügynökök és a kérdőívek	20
5.3 A célcsoport.....	21
5.4 Hipotézisek.....	21
5.5 A dajkanyelvi attitűd vizsgálatának jelentősége.....	22
6. Az eddigi eredmények.....	22
6.1 A nyílt attitűdöt vizsgáló kérdőív	22
6.2. A dajkanyelv és gügyögés fogalmának definiálása.....	23
6.3 A dajkanyelv hasznosságának megítélése	24
6.4 A gender szempont.....	26
7. Összefoglalás	28
Irodalom.....	29
Mellékletek.....	i

1. Bevezetés

Dolgozatom elsődleges célja egy kísérleti módszertan kidolgozása és ismertetése egy olyan kérdés vizsgálatához, amelyre vonatkozó mérések sem külföldön, sem hazánkban nem születtek még. Ez a pszicholingvisztika és a szociolingvisztika számára egyaránt fontos kérdés a felnőttek dajkanyelvi attitűdje. Az emberek (felnőtt nők, férfiak, sőt még a néhány éves gyerekek) beszédmódja észrevehetően megváltozik, amikor egy kisbabához szólnak. Ilyenkor egy speciális beszédmódot, dajkanyelvet használnak. A nemzetközi szakirodalom ezt a beszédmódot franciául *langage enfantin*-nek vagy *mamanaise*-nek, németül *Ammensprache*-nek, *Mutterisch*-nek nevezi (WALSER-RAYBAUD 2013, BIDEAU 2006). Az angolban több terminust is használnak a jelenségre: *IDS*, azaz *Infant Directed Speech*, *parentese*, *baby talk*, *motherese* (KITAMURA et al. 2002, FALK 2004, CAUSA et al. 2007). Ezt a speciális beszédmódot leegyszerűsített mondatszerkezetek, csökkentett beszédtempó, a magánhangzók elnyújtott képzése, eltúlzott dallam, hangsúly és legalább egy oktávval megemelt hangfekvés jellemzi. A dajkanyelvet — ahogyan erről számos tanulmány is beszámol (vö. pl. FERNALD et al. 1989; WERKER-PEGG-MCLEOD 1994), nagyon sok kultúrában használják, viszont szokás kivételeket (pl. az amerikai fekete munkásosztály, a kaluli törzs, a szamoa törzs) is emlegetni (PINKER 2006, RÉGER 2002).

A kutatók, a csecsemők és a nem szakértő felnőttek vélekedése egészen eltérő ezzel a beszédmóddal kapcsolatban. A szakirodalomban széles skálán mozog a megítélése: a kognitív pszichológusok többsége például a csecsemő nyelvi fejlődésére nézve hasznosnak tartja. A nyelvészetben kétféle vélekedés tűnik fel, megjelenik egyrészt a dajkanyelv szerepét leértékelő álláspont (PINKER 2006), miközben a jelenség hasznossága mellett érvelő munkák is szép számmal születnek (pl. FALK 2009, GOPNIK-KUHL-MELTZOFF 2010).

A kognitív pszichológusok olyan méréseket már készítettek, amelyekkel a babák nyelvi attitűdjét próbálják megismerni, és ezekből az látszik kirajzolódni, hogy a csecsemők pozitívan viszonyulnak ehhez a beszédmóddhoz, viszont úgy tűnik (bár szisztematikus mérés erre vonatkozóan még nem született ez idáig), hogy ezzel a szülők véleménye ellentétben áll.

Különböző internetes fórumokon gyakran olvashatunk a dajkanyelvről, a kisbabával való kommunikációról, hiszen ez a kérdés általában érdekli a szülőket, így érthető módon szeretnének többet tudni arról, hogy hogyan is lehet a leghasznosabb a gyermekükhöz szólni, azaz milyen beszédmód segítheti leghatékonyabban a gyermekek nyelvi fejlődését. A dajkanyelvről ugyanakkor rendre azzal a véleménnyel találkozunk, hogy ez káros, vagyis negatív hatással lehet a gyermek beszédfejlődésére. A fórumozók véleménye alapján úgy

tűnik, a nem szakértők nem különítik el élesen a dajkanyelv, a gügyögés és a gőgicsélés fogalmait. A tudományos kutatás küzd azzal a problémával, hogy a terminológiája még kialakulatlan, jó néhány fogalom a köznapi nyelvhasználatból kerül át a tudomány nyelvhasználatába, és ez zavarokhoz vezet. A szakirodalomban is (ahogy fentebb említettem) többféle terminus használatos arra a beszédmódra, melyet a csecsemőkhöz szólók használnak. Ezek közül a legelterjedtebb a dajkanyelv. A nem szakértők a dajkanyelv, és a gügyögés fogalmát egyaránt a felnőttek nyelvi produkciójára vonatkozóan használják. Úgy tűnik, hogy a nem szakemberek negatív véleménye az általuk gügyögésnek nevezett nyelvi jelenségre vonatkozik, a dajkanyelv terminus használata sokkal kevésbé jellemző a laikusok körében. A gőgicsélés inkább a gyermek nyelvi produkcióját jelöli. Még egy terminus használatos ebben a témakörben: a gagyogás. Ennek a fogalomnak viszont teljesen bizonytalan a definíciója, hol a felnőttek, hol a kisbabák nyelvi produkciójával kapcsolatosan tűnk fel. Az alábbi két idézet a gagyogás fogalmának tisztázatlanságára példa.

„A gyermek a beszédszerveivel való játszás közben a gagyogással fejleszti ki a beszéd alapjait azáltal, hogy elsajátít egyes izommozdulatokat. Minél többet gagyog, annál gyorsabban fejlődik ki a beszédkészsége. Ha a gyermek gagyogása bármi miatt, pl. félelem miatt megszakad, a beszédfejlődés késleltet” (gesztenye 2011).

„Valószínűsíthető ugyanis, hogy azok a szülők, akik gagyognak gyermekükhöz, azok számára a verbális kommunikáció érzelmeik kifejezésében egy rendkívül fontos csatorna. Vagyis »folyton«, szinte megállás nélkül beszélnek, gagyognak gyermekükhöz” (Kassai Etelka 2014).

Mivel a fent említett szisztematikus mérést a dajkanyelvi attitűdre vonatkozóan még tudomásom szerint egy országban sem végezték el, nincs egy kidolgozott módszertan erre, amit esetlegesen adaptálni lehetne. Épp ezért döntöttem úgy, hogy a konkrét vizsgálatokat megelőzően egy módszertani eljárást dolgozok ki, melynek alapjait jelen dolgozatomban igyekszem felvázolni. Úgy gondolom, hogy a szociolingvisztikából ismert ügynökvizsgálat nagyon jó kiindulási pont lehet egy ilyen jellegű probléma vizsgálatához, épp ezért ezt az eljárást alapul véve terveztem meg a saját mérésemet. A „matched-guise technique”, azaz ahogy a magyar szakirodalom említi: az ügynökvizsgálat segítségével születtek már mérések nyelvváltozati attitűdre, de dajkanyelvre irányuló kutatások e módszerrel nem mutathatók fel. Ezt a módszertant alkalmazva a további munkám során lehetőség nyílhat arra, hogy az eddigi kutatási eredmények feldolgozásán és áttekintésén túl a pszicholingvisztika és szociolingvisztika számára egyaránt fontos kérdést mélyrehatóbban is megvizsgáljam és a felnőtt beszélők nyílt és rejtett attitűdjét, ezek eltéréseit a dajkanyelvvvel kapcsolatban

feltárjam. A nyílt és a rejtett attitűd ugyanis eltérhet: míg a rejtett attitűd egy adott jelenségről alkotott egyéni, vagy kollektív gondolkodásmód, meglehet, hogy nem is tudatos, gyakran erősen pozitív, vagy negatív ítéletet tartalmaz, addig a nyílt attitűd társadalmi elvárások által befolyásolt, azokhoz igazított vélemény.

A vizsgálataim során a következő kérdésekre fordítok jelentős hangsúlyt. Fontos kérdésnek tartom egyrészt az, hogy másképp viszonyulnak-e a nők a dajkanyelvhez, mint a férfiak, valamint hogy másképp ítélik-e meg a laikusok egy kislányhoz intézett dajkanyelvi beszédmód szerepét, mint azt, ha egy kisfiúhoz szólunk ugyanígy, valamint hogy eltér-e a megítélése a férfiatól származó dajkanyelvnek és a nőktől származó dajkanyelvnek. A nyelv és nem kapcsolatát általában is meghatározó kérdésként kezelem. Számos mérésel alátámasztották már ugyanis azt a kutatók, hogy a nők és a férfiak nyelvhasználatában — több vonatkozásban is — jelentős különbségek tapasztalhatók. Ezeket a különbségeket többnyire a gendernyelvészet kutatja, ám egyelőre még számos kérdésre nem született válasz. Nem alakult ki egységes álláspont például annak kapcsán sem, hogy a különbségek létrejöttében biológiai vagy szociológiai tényezők (ezek egyikeként említhető meg például a dajkanyelv) játszanak-e jelentősebb szerepet, sőt az a kérdés is vitatott, hogy a biológiai nem (sex) milyen tekintetben esik egybe a társadalmi nemmel (gender).

Az attitűdvizsgálatokat megelőzően azzal is tisztában kell lennünk, hogy a babák hogyan viszonyulnak a hozzájuk intézett közlésekhez: vannak-e jellegzetes preferenciáik, hiszen ez alapvetően meghatározhatja a dajkanyelv szerepének a megítélését is. Az eddigi kutatások rávilágítottak arra is, hogy a babák az édesanyjuk hangját preferálják idegen női hanggal szemben (MEHLER et al. 1978, FERNALD 1985), viszont meglepő módon az édesapjuk hangja iránt nem mutatnak kiemelt érdeklődést (WARD–COOPER 1999). WERKER ÉS MCLEOD mindazonáltal azt állapították meg, hogy a férfiatól származó dajkanyelvi hangingereket jobban kedvelik a kicsik, mint a férfiatól származó, felnőttekhez intézett beszédet. (WERKER–MCLEOD 1989). VARGÁNÉ KIS ANNA pedig arra mutatott rá, hogy a kisbabák a gyermektelen nők hangjával szemben valószínűleg jobban kedvelik az olyan nők hangját, akiknek született már gyerekük (VARGÁNÉ KIS 2012).

A dajkanyelv és nem összefüggésével kapcsolatban még számos kérdés tisztázatlan. Nem ismerek például olyan mérést, amely arra irányult volna, hogy egy csecsemő férfi és női beszélőtől hallott dajkanyelvi hangingerek közül preferálja-e a női hangot. Tudomásom szerint arra a kérdésre sem keresték még a választ, hogy a babák preferálják-e egyáltalán (tehát nem dajkanyelvi hangingerekre korlátozva) a női hangot a férfihanggal szemben.

E kérdésekre válaszokat kísérletek elvégzésével kaphatunk. A későbbiekben magam is tervezek ezért olyan típusú kísérleteket, amelyek arra irányulnak, hogy a kisbabák jobban kedvelik-e általában a női hangingereket a férfi hangingerekkel szemben; és másrészt immáron speciálisabban: a női és a férfi dajkanyelvi hangingerek kapcsán ugyanazt tapasztalhatjuk-e. E kísérleteket a kognitív pszichológiából ismert „nézési idő”- paradigma módszerét alkalmazva kívánom elvégezni.

2. A dajkanyelv-kutatás kérdései

2.1 A dajkanyelv jelentősége a nyelvelsajátítás tekintetében

A magzatok hallószervei a huszadik hétre már működőképessé válnak. Bár az anyaméhben nem hallanak tisztán, hiszen ez egy zajos környezet, valamiféle hangingerek eljutnak hozzájuk. A kicsik hallják az anya szívdobogását, a beleinek működését. A magzatvíz is szűri a külső hangokat, így nem meglepő, hogy a kintről érkező nyelvi ingereket nem tisztán hallják. A kicsik anyanyelvük dallamát, hangsúlyait, ritmusát érzékelik, és ebből tanulnak is (KISILEVSKY et al. 2009, PARTANEN et al. 2013, MOON–LAGERCANTZ–KUHLE 2013).

DECASPER és munkatársai 1994-ben arra a kérdésre keresték a választ, hogy az újszülöttek felismerik-e azokat a nyelvi ingereket, amelyeket az átlagosnál gyakrabban hallanak. A terhességük vége felé járó nőket kértek meg arra, hogy ismételjék el egy adott mondókát a kisbabájuknak négy héten keresztül, majd vizsgálták, hogy más testi reakciók jelentkeznek-e a magzatoknál akkor, amikor az ismerős szöveget hallják, mint abban az esetben, hogyha egy ismeretlen gyermekverset hallanak. A szívdobogásuk felgyorsult, a szemmozgásuk intenzívebbé vált, és nagyobb testi aktivitást mutattak, mikor az ismert szöveget hallották (DECASPER et al. 1994).

MAMPE és munkatársai német és francia újszülöttek sírásának dallammintáit vizsgálták, és arra az eredményre jutottak, hogy a kicsik sírásának dallama és hangsúlya az anyanyelvük dallamát, hangsúlymintáit mutatja. A francia újszülöttek sírásának kontúrja inkább emelkedő volt, míg a német babáké inkább ereszkedő, ahogyan ez általában jellemző a francia és német nyelvre. Ez a kutatás alátámasztotta azt a feltételezést, hogy a kicsik saját anyanyelvük mintájára sírnak és gögicsélnek (MAMPE et al. 2009).

Az újszülöttek tehát már rendelkeznek valamiféle (nyelvi) tudással születésük pillanatában, amelyet magzati korban az anyaméhben szereznek meg. Erre a tudásra épít a dajkanyelv, ugyanis éppen a nyelv azon vonásait túlozza el (azaz a dallamát, ritmusát, tempóját,

hangsúlyait), amelyek már ismerősek a csecsemő számára (KARMILOFF–KARMILOFF-SMITH 2002, TOKUHAMA-ESPINOSA 2003).

2.2 A dajkanyelv és a nem összefüggései

Az eddig említett kísérletek alátámasztották azt, hogy a babák kedvelik a dajkanyelvet, előnyben részesítik a gyermekkel rendelkező nők hangját a gyermektelen nők hangjával szemben, az édesanyjuk hangját kiemelten kedvelik, és jobban érdekli őket a férfiatól származó dajkanyelvi szöveg, mint a férfiatól származó felnőttekhez intézett beszéd.

Valószínűsíthető, hogy a babák a női hangot preferálják a férfihanggal szemben, azonban még olyan kísérlet nem született, amely ezt vizsgálta volna. Ahhoz, hogy ez kiderüljön, érdemes lenne elvégezni egy tesztet kisbabákkal. Jó módszer ehhez a „nézési idő”-paradigma. A vizsgálat során a babák kétféle hangingert hallanának, női és férfi beszédet.

Amennyiben a hipotézis beigazolódná (azaz a babák tényleg preferálnák a női hangot, akkor is, ha az nem dajkanyelvi), valószínűsíthetővé válna az, hogy a dajkanyelvnek valamiféle tanító funkciója van. Ha a dajkanyelv valóban rendelkezik ilyen funkcióval, akkor meglehet az is, hogy esetleges szerepe van az emberi nyelv kialakulásában.

Arra vonatkozóan már születtek mérések, hogy a babák könnyebben tanulnak a dajkanyelvi hangingerekből (HÖRNSTEIN et al. 2009, MA et al. 2011), sőt a dajkanyelv még a felnőtteknek is segítségére lehet a nyelvtanulásban (GOLINKOFF–ALIOTO 1995), mindez valószínűsíti a dajkanyelvi beszédmód tanító szerepét, azonban ahhoz, hogy valóban feltételezhessük, hogy a dajkanyelv evolúciósan adaptív, és szerepe lehet a nyelv kialakulásában, meg kell vizsgálnunk azt, hogy jelen van-e valamennyi kultúrában, azaz nyelvi univerzálé-e.

2.3 Univerzálé-e a dajkanyelv?

Mivel a tonális nyelvekben az intonációnak jelentés-megkülönböztető szerepe van, és a dajkanyelv egyik legjellemzőbb tulajdonsága éppen az eltúlzott intonáció, felmerül az a kérdés, hogy a tonális nyelvekben jelen van-e ez a speciális beszédmód. Az eddigi kutatások arra mutatnak, hogy igen, jelen van. WERKER és munkatársai kísérletük során angol dajkanyelv mellett kantoni dajkanyelvet hallgattattak angol nyelvi környezetben élő babákkal.

Mivel a kantoni nyelv tonális, úgy tűnik, a nyelv tonális volta nem teszi lehetővé a dajkanyelv használatát (WERKER–PEGG–MCLEOD 1994).

KITAMURA és kutatótársai azt vizsgálták, hogy mennyiben tér el a dajkanyelv egy nem tonális (ausztrál angol) és egy tonális (thai) nyelv dajkanyelve a baba korának és nemének függvényében, ebből látszik, hogy a tonális thai nyelvben is létezik dajkanyelvi beszédmód (KITAMURA et al. 2002). Jelen van ez a beszédmód a mandarin kínaiban (GRIESER–KUHL 1988, PAPOUŠEK– PAPOUŠEK–SYMMES 1991, YANG 2012) és a vietnámi nyelvben (FARRIS 2012) is.

A dajkanyelv jelen van a siketek jelnyelvében is. Erre vonatkozó mérést MASATAKA végzett, aki nyolc siket anyát figyelt meg, amint a gyermekeikkel, valamint amint felnőtt barátaikkal kommunikáltak. A nők lassabban használták a jeleket, néhányat rendszeresen ismételtettek, mikor a kisbabájukkal kommunikáltak (MASATAKA 1992). A dajkanyelvi beszédmódot nemcsak a mentálisan egészséges kisbabák kedvelik. GLENN és CUNNINGHAM egészséges és Down- szindrómás babák nyelvi preferenciáit vizsgálta. A kísérletben kilenc és tizennyolc hónapos kisbabák vettek részt. Az egészséges és a Down-szindrómás babák is preferálták a dajkanyelvet a felnőttekhez intézett beszéddel szemben (GLENN–CUNNINGHAM 1983). SANTARCANGELO és DYER autista kisgyerekek preferenciáit vizsgálta, és úgy tűnik, ők is preferálják a dajkanyelvet (SANTARCANGELO–DYER 1988).

Szokás néhány kivételt sorolni. RATNER és PYE a kicse-maja nyelvről írt tanulmányában említi, hogy ebben a nyelvben nem jellemzi a dajkanyelvet megemelt hangmagasság, pedig ezt univerzális tulajdonságként szokták említeni. Úgy tűnik ezen túl, hogy a kicse-maja dajkanyelv talán nem is valódi dajkanyelv, nagyon hasonlóan beszélnek a gyerekekhez ebben a kultúrában, mint egymáshoz a felnőttek (RATNER–PYE 1984). BUNZEL írja, hogy a kicse anyák alapvetően gondoskodók, de sosem szakítják el az időt a munkától arra, hogy a gyerekükkel játsszanak, vagy beszéljenek hozzájuk. Nincsenek altatódalok, gyermekversek, a férfiak pedig egyáltalán nem foglalkoznak a kisgyerekekkel (BUNZEL 1952: 101).

PYE kutatásai során azt tapasztalta, hogy a kicse-maja szülők valóban nem beszélnek túl sokat a gyerekeikhez. Ennek ellenére jelen van ez a beszédmód ebben a kultúrában, csak sokkal speciálisabb formában nyilvánul meg, mint az európai, vagy az észak-amerikai kultúrában (PYE 1986).

RÉGER ZITA a kaluli és szamoa törzset említi kivételként. A kalulik Pápua Új Guineában élnek, és nagyon speciális a nyelvhasználatuk. Úgy gondolják, hogy a csecsemőkhöz beszélni fölösleges addig, amíg az értelmi képességeik nem elég fejlettek. A dajkanyelv pedig éppen ezekhez a csecsemőkhöz szól, így felmerül a kérdés, hogy egy ilyen közösségben jelen van-e

ez a beszédmód. RÉGER írja, hogy „A dajkanyelvi szavak használatát például, amelyről az antropológus beszámolt nekik, erősen helytelenítették a kalulik!” (RÉGER 2002: 44). Viszont máshol, szintén RÉGER írja, hogy „Így a kaluli közösségekben a kisgyermeknek szánt beszéd az élet első felében csupán megszólításokra és némi expresszív gügyögésre korlátozódik [...]” (RÉGER 2002: 40). Az, hogy pontosan mit jelent az „expresszív gügyögés” nem derül ki, viszont valószínűleg dajkanyelvi jellegű, hiszen a babához címzett, bizonyára megemelt hangmagasság jellemzi. A kalulik viselkedését, életmódját DEAN FALK kutatta. Ő tanulmányában kifejti, hogy a kaluli szülők gyakran ismétlik a kisbabák gögicselését, tehát nem beszélhetünk a dajkanyelv hiányáról ebben az esetben (FALK 2011).

A másik törzs, amelyet RÉGER kivételként említ, az a szamoa (RÉGER 2002: 45–53). OCHS és SCHIFELIN írta le az ő nyelvi-szocializációs viselkedésüket. A szamoa társadalom berendezkedése nagyon speciális, erősen hierarchikus, ezt a nyelvhasználatuk is tükrözi (OCHS–SCHIEFELIN 2006). „A szamoa társadalomban a kisgyerek több háztartásból álló, címmel rendelkező személy (vagy személyek) által irányított nagycsaládban nő fel. Gondozásában, nevelésében több családtag és több generáció vesz részt: az anya, mindkét szülő nő- és férfirokonai, valamint a gyermek idősebb testvérei. A mindennapi élet más tevékenységeihez hasonlóan a gyermekgondozás feladatai, kötelezettségei is rang szerint oszlanak meg a szamoa társadalomban. [...] Ami a kisbabákkal való kommunikációt illeti, a beszélni még nem tudó kicsinyeket nem tekintik társas lénynek, partnernek az együttműködésben: gesztusaikat, vokalizálásukat állapotjelzéseknek fogják fel (nem pedig szándékok kifejezésének). A nyelv előtti életkorban a kisbaba gyakran csupán tárgya a beszélgetésnek, hozzá magához keveset beszélnek: énekelnek a kicsinyeknek vagy lágy, magas hangon gügyögnek nekik – választ azonban erre sem várnak” (RÉGER 2002:46–47). Tehát a szamoa dajkanyelvről is ugyanaz mondható el, mint a kalulik dajkanyelvről: jelen van a kultúrában egy speciális formája.

Úgy tűnik tehát, hogy minden kultúrában jelen van valamilyen formában a dajkanyelv, az adott társadalom berendezkedéséhez igazodva. Ez pedig támogathatja azt a felvetést, miszerint a dajkanyelvnek szerepe lehet a nyelv kialakulásában.

2.4 A dajkanyelv lehetséges szerepe a nyelv kialakulásában

A nyelv eredete, kialakulásának kérdése nagyon régóta foglalkoztatja a kutatókat és a nem szakértőket egyaránt. Számos elmélet született már, amely a nyelv eredetére próbál

magyarázatot adni, de ez (a források hiánya, a nyelvek sokszínűsége és a nagy időbeli távolság miatt) messze nem egyszerű feladat, sőt talán nem is lehetséges. Véleményem szerint mégis érdemes és fontos ezzel a kérdéssel foglalkozni, még ha csak hipotetikus szinten is, hiszen a nyelv kialakulásának kutatása során a nyelv működésének megismeréséhez kerülhetünk közelebb.

Én most egyetlen elméletet fogok ismertetni, amely DEAN FALK nevéhez fűződik. Az első tényező, amelynek ő kiemelt jelentőséget tulajdonít, a zene. Más kutatók különbözőképpen gondolkodnak a zene és nyelv kapcsolatáról, PINKER például egy nagyon szórakoztató, ámde egyébként teljesen haszontalan produktumnak „auditory cheesecake”-nek (kb. ’a fülnek szóló desszert’) tartja. Számos kutató nem tartja valószínűnek, hogy a zene valamiféle hasznos funkcióval bírna, és a keletkezése szorosan összefüggne a nyelv keletkezésével. FALK viszont úgy gondolja, nyelv és zene között szoros kapcsolat van, a kettő egymással párhuzamosan fejlődött (FALK 2009: xi).

A nyelv kialakulásának elsődleges okaként FALK a dajkanyelvet említi. A főemlősök is másképp kommunikálnak a kicsinyeikkel, mint egymással. Ahogy az állatvilág nagy részére jellemző, a csimpánzoknál is megfigyelhető, hogy a kicsinyeikkel igyekeznek minél többször érintkezni fizikálisan, a kis csimpánzok többnyire az anya szőrébe kapaszkodnak, szorosan a testéhez bújnak. (Erre épít egyébként az úgynevezett „kötődő nevelés” is, melynek lényege az, hogy a szülők figyeljenek arra, hogy a lehető legtöbb testi kontaktust létesítsék a babával az erős érzelmi kötelék kialakulása érdekében). Az ember őse is bizonyára fontosnak tartotta a testi kontaktust a gyermekével, de FALK szerint, amikor erre nem volt lehetőség, akkor valahogyan máshogyan kellett kapcsolatot teremtenie, vagy éppen kapcsolatban maradnia vele. Erre a célra pedig tökéletesen megfelel a hangzó beszéd (FALK 2009: 57–58).

A testi kontaktus természetesen nem csupán az érzelmi kötődés miatt volt fontos, hanem az életben maradás miatt is, sőt elsősorban amiatt, hiszen a kicsik néhány hónapig védelemre szorulnak, egyedül képtelenek lennének magukról gondoskodni. Akkor válhatott fokozottan fontossá a verbális kommunikáció, amikor változásnak indult az emberszabásúak életmódja és testfelépítése, és a szülőcsatorna szűkülésének következtében a csecsemők kisebb súllyal, fejletlenebbül születtek, ezáltal még inkább az édesanyjukra voltak utalva (FALK 2009:64). Felmerül tehát annak a lehetősége, hogy esetleg az anyák kicsinyeikhez intézett vokalizációi is szerepet játszottak később a nyelv kialakulásában.

Bár ma már nem a túlélés miatt szükséges a dajkanyelv használata, a jelentősége megmaradt, hiszen a világ minden táján csecsemők ezreinek nyújt fogódzót anyanyelveik

elsajátításához. A sok előnyös vonása ellenére ez a beszédmód mégsem esik egységesen pozitív megítélés alá, sem a szakemberek, sem a nem szakemberek körében.

3. Attitűdök

3.1 A babák nyelvi attitűdje

Az újszülöttek nyelvi attitűdjének mérése nem egyszerű. Mivel direkt kérdéseket értelemszerűen nem lehet nekik feltenni, speciális mérésekkel lehet csak vizsgálni. A kognitív pszichológusok különböző eljárásokat dolgoztak ki erre a célra.

EIMAS nevéhez fűződik az ún. HAS-procedúra (azaz High Amplitude Sucking procedure). Ez a vizsgálat, amit munkatársaival végzett, a babáknak arra a tulajdonságára alapoz, hogy amikor valamilyen új (nyelvi) ingert észlelnek, a szopási gyakoriságuk megnő. Először azt vizsgálták ezzel az eljárással, hogy egy hónapos és négy hónapos csecsemők elkülönítik-e a /b/ fonémát a /p/ fonémától. A mérés során a baba egy szenzorral összekötött cumit szop, amely méri a szopás intenzitását.

Amikor az újonnan kapott ingert érzékeli a csecsemő, intenzívebben szopja a cumit, és amikor már hozzászokik, kevésbé tartja érdekesnek, a szopási intenzitása csökken. A kicsiknek azonnal megnőtt az érdeklődésük, amikor meghallották a /ba/ szótagokból álló hangingert, majd néhány perc elteltével már nem volt számukra izgalmas a hallott „szöveg”, így lecsökkent a szopásgyakoriság. Amikor a folyamatosan hallott /ba/ szótagokat felváltották a /pa/ szótagok, a csecsemők ezt érzékelték, és újra gyorsabban cumiztak (EIMAS et al. 1971).

Ezt a paradigmát vette alapul MOON, COOPER és FIFER, amikor arra vonatkozó méréseket készítettek, hogy az újszülöttek elkülönítik-e a két kapott ingert, és preferálják-e valamelyiket (MOON–COOPER–FIFER1992). Ezt a módszert alkalmazták BUTLER és kutatótársai is, amikor azt a kérdést vizsgálták, hogy újszülött csecsemők preferálják-e a dajkanyelvet a felnőttekhez intézett beszédmóddal szemben. Huszonnégy baba vett részt a kísérletben, a saját anyjuktól származó dajkanyelvi és nem dajkanyelvi hangingereket hallottak. A kísérlet eredményei arra mutatnak, hogy az újszülött csecsemők szopási gyakorisága mindkét esetben megnő (akkor is, amikor dajkanyelvi, és akkor is, amikor felnőttekhez intézett beszédet hallanak), de tovább marad intenzív, amikor dajkanyelvet hallgatnak (BUTLER et al. 2014).

COOPER és ASLIN a „nézési idő”-paradigmát (Preferential Looking paradigm) vették a kísérletük alapjául. Ezt a módszert FANTZ dolgozta ki az 1956-ban. Ez a módszer is arra épül,

hogy a babák tovább odafigyelnek arra az ingerre, amely érdekes, fontos számukra, mint arra, amelyik kevésbé izgalmas. Ahhoz, hogy vizsgálhassák, hogy a kicsit preferálják-e a dajkanyelvet, kétféle hanganyagot készítettek, dajkanyelvi és nem dajkanyelvi szöveget vettek fel. A kicsiknek lejátszották egymás után mind a két szöveget, és azt vizsgálták, hogy melyikre figyelnek oda tovább. A dajkanyelvi hanganyag jobban lekötötte az egy hónapos, sőt az újszülött (kétnapos) babákat is (COOPER–ASLIN 1990).

COOPER és munkatársai több kísérletet is végeztek, hogy kiderítsék, hogyan viszonyulnak a kisbabák a dajkanyelvhez. Arra az eredményre jutottak, hogy az egy hónapos babák a saját édesanyjuktól származó hangingerekre ugyanúgy reagálnak, akár dajkanyelvi, akár nem, míg az idegen nőktől származó dajkanyelvi beszédet jobban kedvelik, mint a felnőttekhez intézett beszédet. Négy hónaposan viszont már egyértelműen elkülönítik és preferálják a dajkanyelvet, akkor is, ha a saját édesanyjuktól származik (COOPER et al. 1997).

WERKER, PEGG és MCLEOD azt vizsgálta, hogy vajon anyanyelvtől függetlenül is jobban kedvelik-e a négy hónapos babák a dajkanyelvet. Angol nyelvi környezetben élő babáknak játszottak le kantoni dajkanyelvi és normál beszédet. Ez a nyelv jelentősen eltér az angoltól dallamjegyeiben, hangsúlyaiban, hiszen a kantoni nyelv – az angollal ellentétben – tonális. A kicsik tovább odafigyeltek a kantoni dajkanyelvre, mint a kantoni felnőtt beszédre, így valószínű, hogy anyanyelvtől függetlenül jobban kedvelik a dajkanyelvi szöveget a felnőtt beszédnél (WERKER–PEGG–MCLEOD 1994).

Más lehetőség is van a babák attitűdjének kiderítésére: az idegrendszerük működésének és az agyi reakcióiknak feltérképezése. Ezeket a tényezőket a kísérleti pszichológia eszközeivel (fMRI, PET, EEG, NIRS) lehetséges vizsgálni. Dolgozatomban csak röviden ismertetem ezeket az eljárásokat, nem célom a bő kifejtésük.

Bár az fMRI vizsgálatot alapvetően nem használják csecsemők vizsgálatára az erős mágneses mező miatt, amely körülveszi a vizsgált személyt, SINHA és kutatócsoportja mégis alkalmazta ezt a technikát újszülöttek nyelvi preferenciáinak mérésére (SINHA et al. 2002).

A PET (pozitronemissziós tomográfia) az egyik legmodernebb képalkotói technika, mely segít háromdimenziós képet kapni a test adott részéről (pl. az agyról), de ehhez az eljáráshoz a kontrasztanyagot injekcióval juttatják a testbe, amely fájdalmat okozhatna a csecsemőknek, ezért ezt sem alkalmazzák babák vizsgálatára (CSIBRA 2003:261).

Az EEG (elektroencefalográfia) az agy neuronjainak aktivitásának rögzítésére alkalmas. Ennek az eljárásnak az egyik fajtája alkalmas kisbabák vizsgálatára is: a hajas fejbőrre makroelektrodákat helyeznek (31, 63, vagy 123 darabot, de csecsemőknél kevesebb mint 21 darabot). Ezt az eljárást alkalmazta kísérletében SANTESSO, SCHMIDT és TRAINOR, mikor

kilenc hónapos csecsemők dajkanyelv-preferenciáját vizsgálták. A kísérletben harminckilenc egészséges csecsemő vett részt, akiknek a dajkanyelvi hangingerek hatására az agyi aktivitásuk megnőtt, a szívverésük pedig felgyorsult (SANTESSO–SCHMIDT–TRAINOR 2007).

A NIRS (közeli infravörös spektroszkópia) szintén alkalmas csecsemők vizsgálatára. SAITO és munkatársai, valamint NAOI és kutatócsoportja azt vizsgálták, hogy hogyan változik meg a csecsemők agyának vérellátása dajkanyelvi beszéd hallatán (SAITO et al. 2006, NAOI et al. 2012).

Bár ezek a kísérletek kifejezetten a kisbabák vizsgálatára szolgálnak, így is előfordul, hogy olyan erős a kísérleti zaj (olyan zavaró körülmény, amely negatívan befolyásolhatja a vizsgálat eredményeit, pl. a csecsemők elalszanak, sírnak), hogy nem sikerül elvégezni a méréseket, ráadásul ezek a mérések ebben az életkorban bizonytalan eredményekkel járnak.

3.2 A dajkanyelv megítélése a szakemberek körében

A dajkanyelvet illetően nincs a szakemberek között egyetértés, a vélemények szélsőségesen szórnak. A kognitív tudományok – mivel a megismerés folyamatát vizsgálják – érdeklődnek a téma iránt, míg a nyelvészet saussure-iánus-chomskyánus ága, amely a nyelvre többnyire mint absztrakt jelrendszerre gondol, nem. A kognitív tudósok többsége egyetért abban, hogy ez egy hasznos, univerzális jelenség, viszont él egy ezzel ellentétes vélekedés is, miszerint a dajkanyelv, ha nem is káros, de felesleges.

A nyelvészek körében a dajkanyelv kérdése nem tekinthető központi problémának. Az a kisebbség, aki kutatja a dajkanyelvet a kognitív pszichológia kétféle álláspontját vallja. STEVEN PINKER nyomán terjedt el az a vélekedés, hogy ez a jelenség haszontalan. Ironikusan fogalmaz, amikor a dajkanyelvről értekeznek, sőt a használatát majdhogynem ésszerűtlennek tartja. Károsnak ugyan nem gondolja, de úgy hiszi, hogy a dajkanyelv használata nem könnyíti meg a gyermeki nyelvelsajátítást, legfőképp annak nyelvtani részét. „Az a hiedelem, hogy a dajkanyelv alapvetően fontos a nyelvfejlődésben, ugyanabból a mentalitásból származik, mely a szülőket arra készíti, hogy a jövőbeli kis menedzsereiket különböző »tanulóközpontokba« küldjék, ahol kicsi, macskaszemmel ellátott egyujjas kesztyűket vásárolnak nekik, hogy hamarabb megtalálják a kezüket. [...] Összehasonlítva a felnőttek egymás közötti beszédével, a szülők beszéde gyermekeikhez lassabb, tagoltabb, hangmagasság tekintetében kissé eltúlzott, közvetlenebbül vonatkozik az »itt«-re és a »most«-ra, és nyelvtanilag is helyesebb [...] Ám a második fejezetben már láthattuk, hogy a

dajkanyelv nem valamilyen nélkülözhetetlen tanterv a Tanuljunk Egyszerűen Nyelvet nyelvtanfolyamhoz” (PINKER 2006: 38; vö. még PINKER 2006: 277–278). A hazai kutatók közül például GÓSY MÁRIA, NAVRACSICS JUDIT, LENGYEL ZSOLT ír a dajkanyelv kérdéséről.

3.3 Felnőttek dajkanyelvi attitűdje

Arról, hogy a nem szakértő felnőttek hogyan vélekednek a dajkanyelvről, eddig nem készült még átfogó mérés, épp ezért nincsenek róla pontos információink. Néhány véletlenszerűen kiválasztott internetes oldal (többnyire nem szakemberek által látogatott fórumok, blogok) áttekintése alapján úgy tűnik, hogy a többség szélsőségesen negatívan vélekedik erről a beszédmódról.

„Minél több idegszál van bevetés alatt, annál több marad működőképes. A többi utána bezáródik. Éppen ezért már az újszülötthöz is lehet rendes emberi nyelven beszélni, a gügyögés nemcsak felesleges, de káros is” (Sysmus [é. n.]).

„Mindez hogyan befolyásolja a fejlődési folyamatot? Először is: azok, akik gyerekkorukban gügyögtek, általában felnőttkorukban is gügyögni fognak, ők lesznek az »affektálós felnőttek«. Másrészt, ezeknek a gyerekeknek tulajdonképpen mindent kétszer kell megtanulniuk, mert megtanulják a hibás formát, de legkésőbb az óvodában szembesülni fognak azzal, hogy nem helyes, ahogy beszélnek. Ilyenformán gyakorlatilag még egyszer meg kell majd tanulniuk beszélni – írja az Anyuci.hu. A kifejezéseik skálája nem lesz olyan széles, hiszen bizonyos érzelmeket jóformán csak azzal tudnak majd kifejezni, hogy elkezdnek gügyögni. Például nehezebben adnak hangot annak, ha tetszik valami, vagy örülnek valaminek, hisz hozzászórtak ahhoz, hogy olyankor elkezdnek vinnyogni, és közölni azt, hogy cuki. Képzeljük el, hogy annak a szerencsétlen kislánynak milyen nehéz dolga lesz, akihez a fent említett módon beszélt az édesanyja...” (H. L. 2010).

„Teljesen mindegy, hogy a baba születése előtt mérnök, kozmetikus vagy nyelvészprofesszor volt-e az illető nő. Ebben az új felállásban egyszerűen eltorzul az anyuka által használt egykori nyelvezet, gyérül a szókincs és csakis olyan szavak hagyják el a száját, mint a »hami«, a »kaksi«, a »rongyóka«, »popóka«, »fütyiske« és társaik. Ha azt gondolnád, hogy mindez csakis azért történik, mert szókincse és kifejezésmódja idomul csemetéje beszédstílusához, hát nagyot tévedsz. A nyelv- és fülgyötrő beszédstílus megmarad akkor is, amikor saját gyereke már rég megfelelő ragozást használva elszáguldott az óvodába.

Fontos tudni, hogy nem csak a megcsonkított vagy becézett alakú szavak verik ki társaságban a biztosítékot. Éppen ilyen idegtépő lehet a hangszín megváltozása és a folyamatos gügyögés is. Nem véletlenül borítja el barátnői agyát a lila köd, amikor a tejszagú szobából nehezen kiráncigált gügyögő nő a legtrendibb étteremben is finom husikát rendel pürécskével...” (Kassai Tini 2011).

Jellemző a sajátos megítélésre az is, hogy a gügyögés és a dajkanyelv fogalma között többnyire nem tesznek különbséget a kérdésben véleményt nyilvánítók. Ha esetleg érzékelnek is valamiféle eltérést közöttük, nem tudják pontosan elkülöníteni ezt a két jelenséget. Ezt persze aligha róhatja fel nekik bárki, hiszen alig van olyan tudománynpszerűsítő munka, amely közérthető formában mutatná be a témakör legújabb kutatási eredményeit. A következő néhány idézet azt hivatott érzékeltetni, hogy a dajkanyelv és a gügyögés jelensége miképpen mosódik egybe némelyek megítélésében.

„Először is: le kell szögeznünk: a »nem gügyögünk« nem egyenlő azzal, hogy kétéves kisfiunkkal a BUX index állását, valamint az orosz realista regények esszenciáját kell megvitatnunk. Amikor igyekszünk tömondatokban beszélni hozzá, lágyabb hangszínt megütve, nem tartozik a gügyögés kategóriába. A kicsinyítő képzők halmozása, a szóalakok eltorzítása viszont már oda tartozik. A felnőtt szándékosan elváltoztatott beszéde a gügyögés, amivel a gyerek beszédét próbálja utánozni. Ezzel a felnőtt gyermekibb, gyerekesebb akar lenni, ezzel kedvesebbnek tűnni a pici előtt. pl.: deje ide djágaság adok neked tumikát!” (H. L. 2010).

A fenti idézet szerzője ad ugyan egyféle meghatározást a gügyögésre, a másik jelenségre viszont (amit az előbbtől elkülönítve olyan jellemzőkkel jelölt meg, hogy igyekszünk tömondatokban beszélni a gyerekekhez, lágyabb hangszínt megütve) nem. Máshol sem találkoztam azzal, hogy a véleménynyilvánítók világosan leírták volna, hogy mire gondolnak pontosan akkor, amikor gügyögésről beszélnek. (A szakirodalomban ez a terminus egyébként nem használatos sem a felnőttek, sem a kisbabák nyelvi produkciójára, a nem szakértők viszont mindkettőre használják.)

A negatív vélemények ellenére mégis úgy tűnik, az emberek ösztönösen használják ezt a beszédmódot, amikor kisbabákhoz szólnak. GOPNIK, MELTZOFF és KUHL közös könyvükben említenek egy esetet, amikor egy különösen férfias apa azt állította, hogy ő sosem gügyög a gyerekéhez, mert szerinte árt neki, de ahogy a kicsihez intézte a szavait, a beszédmódja megváltozott, dajkanyelvet használt. „E sorok írója hallott egyszer egy kiváltképp macsó stílusú férfit, amint azt mondta: »Én soha nem gügyögök a fiamhoz, szerintem az nem használ

neki« – aztán a baba felé fordulva, több oktávval magasabban: – »Uuuugye így van, kis haveeever?«» (GOPNIK–KUHL–MELTZOFF 2010: 140).

Sőt, egyes kutatók rámutatnak arra, hogy nem is kizárólag csecsemőkkel való kommunikáció során használatos ez a beszédmód. BURNHAM és társai a kisállatokkal és csecsemőkkel való kommunikáció hasonlóságaira mutattak rá, UThER és kutatótársai pedig egy tanulmányukban a külföldiekkel való beszédet vetették össze a dajkanyelvvel, és számos hasonlóságot fedeztek fel a hangsúlyok, a dallamminták, a tempó szempontjából (BURNHAM–KITAMURA–VOLLMER–CONNA 2002, UThER–KNOLL–BURNHAM 2007).

4. A nyelvi attitűd mérésének módszertana

4.1 Az ügynökvizsgálat

Előfordulhat, hogy az emberek nyílt és rejtett attitűdje eltérő. Ugyanez igaz a nyelvi regiszterek használatára is: a legtöbb ember másképpen beszél a barátaival, mint hivatalos helyzetben, és igen gyakran ezt az eltérő nyelvhasználatot nem is tudatosítja (sőt rákérdezve olykor akár tagadhatja is egyes nyelvhasználati sajátosságainak, szintjeinek a létezését). Éppen így térhet el a nyílt és rejtett attitűd is: előfordulhat, hogy pl. valakinek természetes nyelvhasználati forma a suksükölés, családi körben használja is, viszont ha a véleményét kérdezzük róla, könnyen megeshet, hogy negatívan vélekedik erről a jelenségről. Ugyanez igaz a dajkanyelvre is (és még sok más nyelvi, főképpen nyelvjárási jelenség megítélésére).

A nyelvi attitűd mérése ezért nem egyszerű feladat, és a reprezentatív eredmények elérése érdekében speciális módszerek használatára van a kutatóknak szükségük. Az elsődleges cél persze ebben a vizsgálatban is a LABOV nevéhez fűződő ún. „megfigyelői paradoxon” kiküszöbölése kell, hogy legyen (LABOV 1972:209). A megfigyelői paradoxon abból adódik, hogy a beszélők, nyelvhasználók nyelvi megnyilvánulásainak megfigyelésekor „Célunk, hogy megfigyeljük, hogyan beszélnek az emberek akkor, amikor nem figyeljük őket” (TRUDGILL 1997: 49). Jelen helyzetben mindez pedig azt jelenti, hogy úgy kell kiderítenünk az emberek attitűdjét a dajkanyelvre vonatkozóan, hogy ne tudjanak róla, milyen szándékkal tesszük fel nekik a kérdéseinket.

A nyelvi attitűd tanulmányozására megítélésem szerint a leginkább célravezető kísérleti módszer a LAMBERT és munkatársai nevéhez fűződő „matched-guise technique”, azaz – a magyar szakirodalomban használatos terminussal – az „ügynökvizsgálat” (LAMBERT–

FRANKLE–TUCKER 1994). Ennek az eljárásnak az a legnagyobb előnye, hogy – mivel az ügynökvizsgálat során lehetőség nyílik az attitűdök közvetett mérésére, azaz nem direkt kérdéseket teszünk fel a válaszadóknak egy jelenséggel (itt a dajkanyelvvel) kapcsolatosan – csökkenthető általa a megfigyelői paradoxon.

Az ügynökvizsgálat során a beszélő (az ügynök) kétféle nyelvváltozatban, (például az eddigi mérések során sztenderd és nyelvjárás, sztenderd és szleng, az általam tervezett mérésben pedig dajkanyelv és felnőttekhez intézett beszéd) olvas fel egy adott szöveget. Erről általában hangfelvétel készül. Ezeket a hangfelvételeket hallgatják meg a kísérleti személyek, akik aztán adott szempontok alapján értékelik az ügynököt.

Lehetséges, hogy mind a két hangfelvételt ugyanaz a csoport hallgatja meg. Ebben az esetben fokozottan kell ügyelni arra, hogy elég tényező legyen, amely eltereli a figyelmet a mérés során valóban vizsgált jelenségről.

4.2 Eddigi ügynökvizsgálatok

Az ügynökvizsgálat módszerét általában akkor alkalmazzák a kutatók, amikor valamely nyelvjárási jelenség megítélésére kíváncsiak. Számos tanulmány született már ebben a témában, ám elsősorban a nemzetközi tudományos életben (LAMBERT–ANISFELD–GRACE 1965, BALL, 1983, PAPAPAVLOU 1998, BRESNAHAN et al. 2002).

Magyarországon mindeközéig nem végeztek nagy számban ügynökvizsgálatokat. Ismereteim szerint az első magyarországi ügynökvizsgálat SÁNDOR KLÁRA és munkatársai nevéhez fűződik. Ők azt vizsgálták, hogy kedvezőtlenebb-e egy nem sztenderd nyelvváltozat megítélése a sztenderddel szemben. A hipotézisük a vizsgálatok során beigazolódott: a nem sztenderd nyelvváltozatnak és beszélőjének a megítélése alapvetően negatív. Ez a vizsgálat abban a tekintetben is újszerű volt, hogy „élő” ügynökkel dolgoztak, vagyis a kísérleti személyek nem magról hallgatták a szöveget. Az „élő” ügynök nem tudott elvonatkoztatni attól, hogy figyelik, kellemetlenül érezte magát, amikor nem sztenderd nyelvváltozatot használt, így a beszéde egyre inkább a sztenderdhez kezdett közelíteni. Ennek ellenére a vizsgálat sikeres volt, és azt is igazolta, hogy eredményesen adaptálható más természetű nyelvi jelenséggel kapcsolatos attitűd mérésére (SÁNDOR–LANGMAN–PLÉH 1998).

A szleng megítélését vizsgálta kutatása során SZABÓ IVETT. „Fő célom az volt, hogy főként fiatalok által használt szleng kifejezésekből álló szöveget vizsgáljanak meg a résztvevők, amely nem áll távol a saját szubkultúrájuktól. Mégis egybehangzóan negatív értékelés

született. Néhányan humorosnak tartották ezeket a szövegeket, néhányan nem ítélték el annyira a feltételezett beszélőket, de kifejezett tetszésnyilvánítást senki nem adott. Előkerült az értékelésekben a roma-kérdés, és egyéb általános előítéletek” (SZABÓ 2004:11).

HANYISZKÓ KITTI munkája korábban még nem vizsgálta kérdésekre igyekezett választ keresni. „Eddig még egy Magyarországon végzett ügynökvizsgálat sem tűzte ki céljául azt, hogy megvizsgálja, hogyan működik két különböző, nem normatív nyelvváltozat megítélése egymáshoz képest. Egy ilyen vizsgálattal bizonyítható, hogy a saját előnyben részesül a mással szemben, ha az nem egy normatív változat. Éppen ezért gondoltam úgy, hogy dolgozatomban, két nem sztenderd nyelvváltozat megítélését fogom összehasonlítani” (HANYISZKÓ 2011:15).

Dajkanyelvi attitűdre vonatkozó ügynökvizsgálatot tudtommal még sem külföldön, sem Magyarországon nem végeztek. Dolgozatom következő részében egy ilyen vizsgálat módszertanát igyekszem ismertetni, mivel úgy vélem, hogy egy alaposan átgondolt és kimerült tudományos metódus nélkül nemigen boldogulhatunk ebben a kérdésben sem.

5. A dajkanyelvi attitűd mérése ügynökvizsgálattal

5.1 A felvétel és az alibi

A dajkanyelvi attitűd mérésére alkalmas ügynökvizsgálat során hangfelvételek helyett videofelvételekkel kívánok dolgozni. A videofelvétel elsősorban azért előnyösebb a hangfelvételeknél, mert a dajkanyelvi beszédmód együtt jár egy speciális mimikával, odafordulással is, tehát a dajkanyelvi beszédmód megítéléséhez hozzátartozik az arcjáték, testbeszéd látványa is. Természetesen így nem lehetséges az, hogy egy csoport több felvételt is megtekintsen, mert így „lelepleződne” az alibi. Emiatt – értelemszerűen – több csoporttal dolgozom majd.

Mivel az ügynökvizsgálat lényege az, hogy nem direkt kérdéseket teszünk fel az adatközlőknek, nagyon fontos az, hogy egy jó „alibit” találjunk, ami eltereli a megkérdezettek figyelmét arról, hogy mivel kapcsolatban érdekel minket valójában a véleményük. SÁNDOR KLÁRA és munkatársai alibiként azt mondták az adatközlőknek, „hogya az ügynököt tanulmányai befejezése után alkalmazni szeretnék, s most - főnöke megbízásából - segítséget kér a jelölt (vagyis az ügynök) jellemzéséhez” (SÁNDOR–LANGMAN–PLÉH 1998).

Az általam végzendő mérésben az alibi a következő lesz: szakdolgozatomban írásbeli közvélemény-kutatással is foglalkozom, ezen belül azt vizsgálom, hogy egyes bölcsődék véleménye a dolgozók kiválasztásának tekintetében mennyire esik egybe az adatközlők véleményével. A kísérleti alanyok úgy tudják majd, hogy bölcsődei dolgozóktól származó videofelvételeket látnak, és ezek alapján kell megítélniük majd az ügynököt. (A klasszikus ügynökvizsgálat, amely során az adatközlők hangfelvételt hallanak, általában külső tulajdonságokra is rákérdez, ez az én ügynökvizsgálatomban elmarad). Összesen négy felvételt fogok készíteni. Mind a négy felvételen ugyanaz a szöveg fog elhangozni: Bartos Erika Zakatoló (2011) című mondókás könyvéből három szöveg (Bicikli, Virágok, Mákos, 1. sz. melléklet) két felvételen dajkanyelven, két felvételen pedig nem dajkanyelven.

Bár a klasszikus ügynökvizsgálatnak fontos része az alibi, mégis úgy gondolom, hogy nem biztos, hogy ebben a mérésben feltétlenül szükség van rá. Mivel a fent kifejtett alibi női ügynök esetén jó, de férfi ügynök esetén problematikus, járható útnak látom azt, hogy a keretmese elmarad, és egyszerűen csak megkérem a célcsoportot, hogy töltsék ki a kérdőívet a videofelvételek megtekintése után. Természetesen ebben az esetben még nagyobb számú elterelő kérdésre lenne szükség, hogy a vizsgálat valódi célja semmiképp se lepleződjön le.

5.2 Az ügynökök és a kérdőívek

Mivel a dajkanyelv megítélése feltételezhetően függ a nemtől (mind a beszélő nemétől, mind a befogadó nemétől), a két ügynök közül az egyik nő, a másik pedig férfi lesz. Hogy a két ügynök megítélése jól összevethető legyen, mindkettővel készül majd egy olyan felvétel, amelyen felnőttekhez intézett, normál beszédmódot használva olvassák majd fel az adott szöveget, és egy-egy olyan, amelyen dajkanyelven hangzik majd el ugyanaz a szöveg.

Az adatközlők két kérdőívet töltenek majd ki (a kérdőíveket a dolgozatomban mellékleteként közlöm). Az első (2. sz. melléklet) szorosan kapcsolódik a felvételen látott személyhez, annak megítéléséhez. Ebben a kérdőívben a felvételen szereplő személy belső tulajdonságaival kapcsolatos kérdéseket kell az adatközlőknek megválaszolniuk. Olyan kérdésekre is választ kell adniuk, szerintük alkalmas-e az ügynök arra, hogy gyerekekkel foglalkozzon, és például ők maguk szívesen rábíznák-e gyermeküket. Mivel a dajkanyelvi attitűdre csak néhány kérdés vonatkozik ebben a kérdőívben, alkalmas lehet a rejtett attitűd megvilágítására.

A második kérdőív (3. sz. melléklet), amely már nem a videón látott ügynökre vonatkozik, direkter módon kérdez rá a dajkanyelvvvel kapcsolatos vélekedésekre. Ez a nyílt attitűd

mérésére alkalmas, ugyanis direkt módon szerepelnek benne olyan kérdések, hogy a válaszadó hogyan definiálná a dajkanyelvet, hasznosnak, károsnak, esetleg semlegesnek tartja-e azt a gyermek (mentális) fejlődésének szempontjából. A két kérdőív összevetése pedig megmutathatja a nyílt és a rejtett (dajkanyelvi) attitűd eltéréseit, és esetlegesen a nemi sztereotípiákat is.

5.3 A célcsoport

. Munkahipotézisként azt feltételezem, hogy a dajkanyelv megítélése eltér attól függően, hogy a megkérdezetteknek van-e gyermekük, és amennyiben igen, azok milyen idősök. Úgy gondolom, lehetnek eltérések a női és a férfi kísérleti alanyok válaszaiban is. Ennek igazolására (vagy éppen cáfolására) ezért több célcsoporttal is igyekszem elvégezni a méréseket.

Az első célcsoportként olyan szülőket (anyákat és apákat fele-fele arányban) kívánok megkérdezni, akiknek bölcsődés korú gyermekük van. A második célcsoport kisiskolás gyermekek szüleiből, a harmadik pedig gyermektelen felnőttekből áll majd.

Minden célcsoport egyetlen felvételt tekint meg, így minden célcsoporton belül négy kisebb csoport lesz, akik négyféle felvételt látnak (női dajkanyelv, női felnőttekhez intézett beszéd, férfi dajkanyelv, férfi felnőttekhez intézett beszéd). Az összevethetőség miatt fontos, hogy amennyire lehetséges, a csoportok homogének legyenek (életkor, iskolai végzettség tekintetében), és hogy fele-fele arányban töltsék ki nők és férfiak a kérdőíveket.

5.4 Hipotézisek

A dajkanyelvről alkotott (nem szakemberektől érkező) vélemények az eddig áttekintett honlapok, blogok alapján olyan szélsőségesen negatívnak tűnnek, hogy vélhetően az attitűdmérés során sem számíthatunk egyértelműen pozitív viszonyulásra. Az is várható továbbá, hogy a dajkanyelv és a gügyögés fogalmát nem különítik el élesen a válaszadók, valamint hogy fölöslegesnek, vagy akár károsnak is tartják a dajkanyelvet a gyerek mentális fejlődésének, nyelvelsajátításának szempontjából. Az a feltevés, hogy az adatközlők esetleg negatívabban ítélik meg majd azt a szituációt, amikor egy férfi használja ezt a beszédmódot, csakúgy, mint ha kisfiúkhöz intézik a dajkanyelvi beszédmódot. Munkahipotézisként azt is elképzelhetőnek gondolom, hogy akiknek bölcsődés korú

gyermekük van, pozitívabban viszonyulnak a jelenséghez, mint a gyermektelen alanyok, vagy akiknek iskolás korú gyermekük van. A nemi sztereotípiák minden bizonnyal a férfiakat érik erősebben: előzetesen úgy vélem, hogy a leginkább negatív megítélést a férfi ügynöktől elhangzó dajkanyelvi szöveg kapja majd.

5.5 A dajkanyelvi attitűd vizsgálatának jelentősége

Az emberek dajkanyelvi attitűdjének ismerete több szempontból is fontos lehet. Mivel az ügynökvizsgálat egy alapvetően pszicholingvisztikai kérdést jár körül a szociolingvisztika eszközeivel, ez a mérés közelítené egymáshoz ezt a két tudományterületet, melyek annak ellenére, hogy összefüggnek, nem kommunikálnak elég hatékonyan egymással.

A dajkanyelvvvel kapcsolatos sztereotípiák felderítésének szempontjából is jelentős lehet ez a vizsgálat. A nyílt és rejtett attitűd jelentős eltérése azt jelzi, hogy a legújabb nyelvészeti kutatási eredmények nem jutnak el a laikusokhoz, ami azért probléma, mert ez a hiány szélsőséges esetekben nyelvi diszkriminációhoz is vezethet.

Nem példa nélküli, hogy a szülők rászólnak például a nagyszülőkre, hogy ne „gügyögjenek” a gyerekhez. Internetes fórumokon erről is írnak. „Amikor legnagyobb fiunk még kis totyogós volt, a dédnagymamája kedvesen gügyörészett neki. Éppen a „tikk-takkot” mutogatta az élénken érdeklődő kicsinek, amikor a férjemnek elfogyott a türelme, és azt találta mondani neki, hogy »Nagymama, a gyerek kicsi, de nem hülye«. A dédi persze vérig sértődött, bár lévén egyébként értelmes felnőtt, végül belátta, hogy igaza van az unokájának” (Püskösti Nóra 2012). A nemi sztereotípiák felderítése adalékokkal szolgálhat a női és férfi nyelvhasználati különbségek kialakulásának feltérképezéséhez, amennyiben ez szociálisan (is) meghatározott folyamat.

6. Az eddigi eredmények

6.1 A nyílt attitűdöt vizsgáló kérdőív

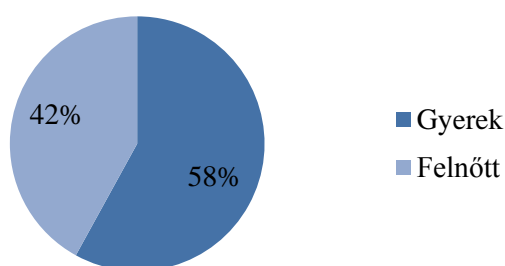
A nyílt attitűd mérését eddig három célcsoporttal, bölcsődés, óvodás, és kisiskolás korú gyerekek szüleivel végeztem el. Összesen 90 fő töltötte ki a kérdőívet (célcsoportonként 30). A mérést a tiszaujvárosi Napsugár Bölcsődében, a Bóbita Óvodában, valamint a Kazinczy Ferenc Református Általános Iskolában végeztem. A célcsoportokat nem bontottam férfiakra

és nőkre, mert túl kevés férfi töltötte ki a kérdőíveket, így nem lehetett volna összevetni a válaszokat ebből a szempontból. A mérés eredményei a következők lettek.

6.2 A dajkanyelv és gügyögés fogalmának definiálása

Hipotézisként elképzelhetőnek tartottam, hogy a dajkanyelv és a gügyögés fogalmát nem különítik majd el élesen a válaszadók. A hipotézis megfogalmazásához a mindennapi tapasztalataimat, hétköznapi beszélgetéseket, valamint néhány véletlenszerűen kiválasztott blogbejegyzést használtam kiindulópontként. A kérdőívben megkértem a válaszadókat arra, hogy definiálják, szerintük mi a dajkanyelv, és mi a gügyögés. A dajkanyelv fogalmát viszonylag egységesen definiálták a válaszadók, mindegyikük a felnőttek produkciójára vonatkoztatta, és valamiféle „nyelvelsajátítást megkönnyítő” szerepet tulajdonított neki.

A gügyögés fogalmának definiálása nem volt ennyire egységes. Ahogy a 6.2.1-es diagram mutatja, a válaszadók 58%-a a kisbabák beszédprodukciójára, 42%-uk pedig a felnőttek produkciójára vonatkoztatja a gügyögést. Néhány definíciót idézek. „[a gügyögés] a felnőtt beszédére utal. A gyermek gagyog, és a felnőtt ezt próbálja leutánozni és visszaadni. Addig nem gond, amíg tisztán beszél a szülő, és inkább hangsúlyokat utánoz, kitart hangokat, csak ne selypítsen, mert ezt károsnak gondolom”. „[amikor gügyögünk] elváltoztatott hangon, gyakran helytelen kiejtéssel „beszélünk” a babához”. „Becézve beszél a felnőtt a gyermekhez, kényeskedő, érzelmes módon kiejtve a szavakat”.

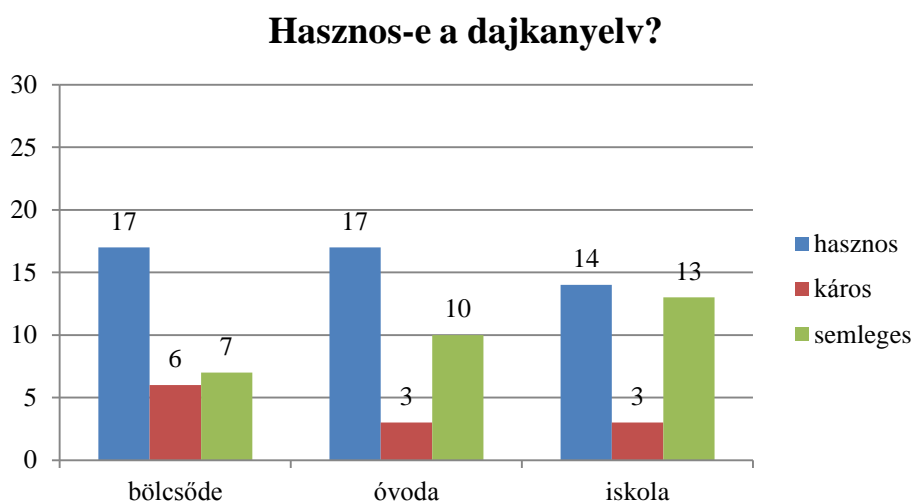

6.2.1

Valóban nem különül tehát el élesen a válaszadók körében a két fogalom egymástól, de a dajkanyelv fogalmát sokkal szélesebb körben ismerték a válaszadóim, mint ahogy előzetesen feltételeztem.

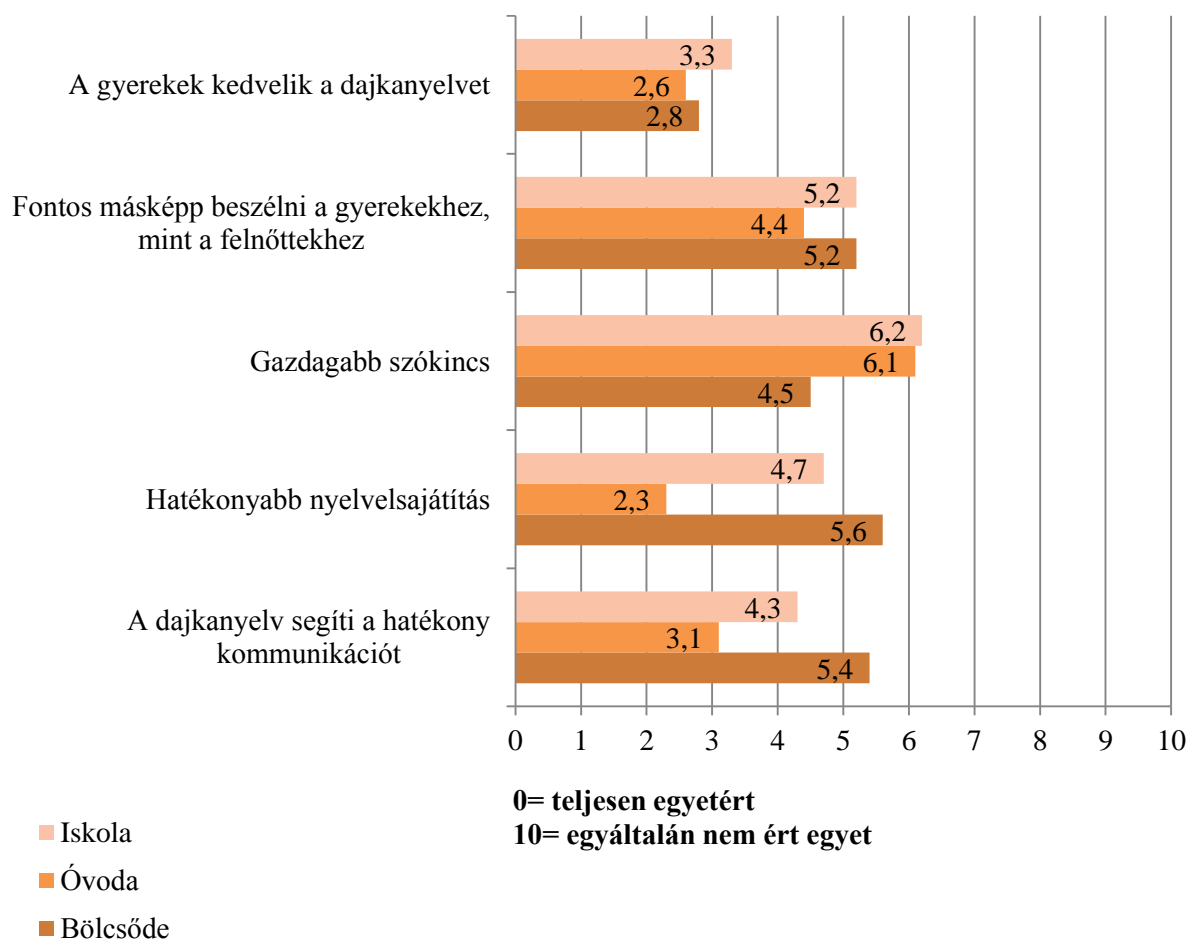
6.3 A dajkanyelv hasznosságának megítélése

Mivel a dajkanyelv megítélése a korábban áttekintett cikkek, vélemények alapján szélsőségesen negatívnak tűnt, így a kérdőívet kitöltőktől sem számítottam egységesen pozitív véleményre. Úgy gondoltam, a kitöltők többsége károsnak, vagy semlegesnek ítéli majd meg a dajkanyelvet a kisbabák (nyelv) fejlődésének szempontjából. Az eredmények a 6.3.1-es diagramon láthatók.

6.3.1

Az ábrán látható, hogy a válaszadók több mint fele (54%) hasznosnak ítélte meg a dajkanyelvet. 33% gondolta semlegesnek, 13% pedig károsnak. A jelenségről való vélekedés tehát valóban nem egységesen pozitív, ellenben nem is tűnik olyan szélsőségesen negatívnak, mint az előzetes megfigyelések alapján. A bölcsődés és az óvodás korú gyerekek szülei közül ugyanannyian tartják hasznosnak a dajkanyelvet, míg az iskolás korú gyerekek szülei közül kevesebben, viszont közülük gondolják legtöbben azt, hogy semleges ez a beszédmód a nyelvelsajátítás szempontjából.

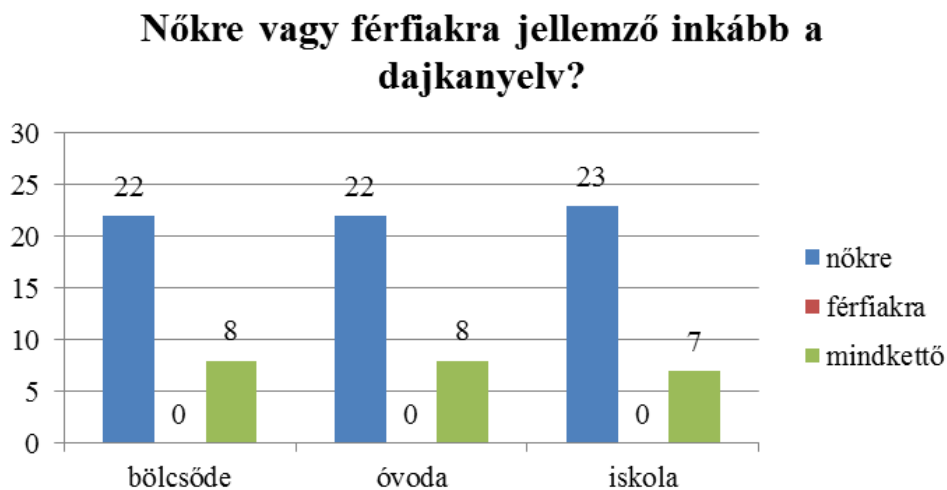

6.3.2

A fenti (6.3.2) ábrán látható, hogy a legpozitívabban az óvodás korú gyerekek szülei vélekednek a dajkanyelvről. Mindhárom célcsoport tagjai inkább egyetértenek azzal, hogy a gyerekek minden bizonnyal kedvelik a dajkanyelvet. Az óvodás korú gyerekek szülei értenek leginkább egyet azzal a gondolattal, hogy fontos a kicsikhez másképpen beszélni, mint ahogy a felnőttek egymással beszélnek. Azt a feltételezést, hogy azok a gyerekek, akikhez dajkanyelven beszélnek, később gazdagabb szókincssel rendelkeznek majd, a bölcsődés korú gyerekek szülei tartják leginkább elképzelhetőnek. Az óvodás korú gyerekek szülei tartják úgy, hogy a dajkanyelv segíti a nyelvelsajátítást (ennél a kérdésnél jelentős eltérések figyelhetők meg a véleményekben). Szintén az óvodás gyerekek szülei értenek leginkább egyet azzal, hogy a dajkanyelv segíti a későbbi hatékony, ügyes kommunikációt.

6.4 A gender szempont

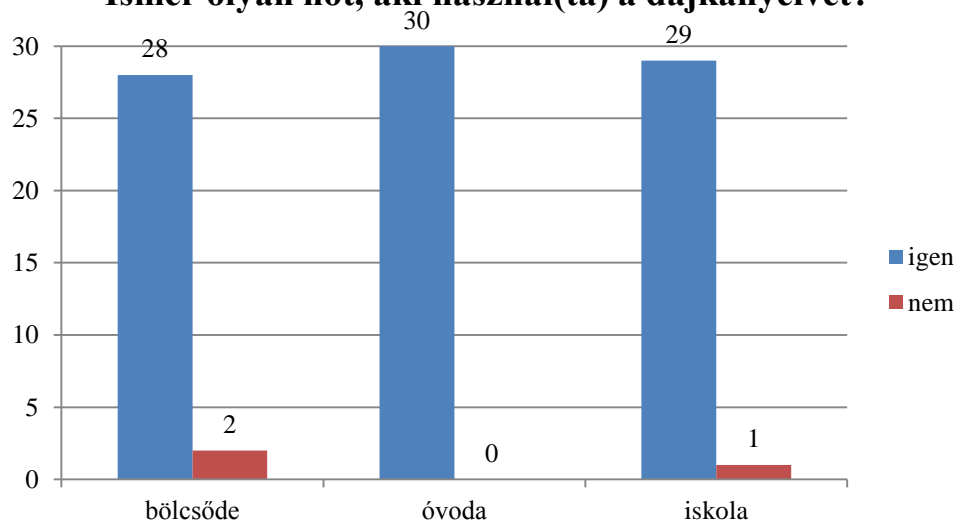
Azt gondoltam, hogy a nemi sztereotípiák a férfiak esetében érvényesülnek erősebben, azaz lehetséges, hogy negatívabban ítélik meg azt, amikor egy férfi használ dajkanyelvet. Ez a hipotézis ebben a formában nem igazolódott be, viszont megfigyelhető, hogy alapvetően sokkal kevésbé tartják jellemzőnek azt, hogy egy férfi dajkanyelvet használna. Az ide vonatkozó eredmények a 6.4.1, 6.4.2 és 6.4.3 számú ábrákon láthatók.

6.4.1

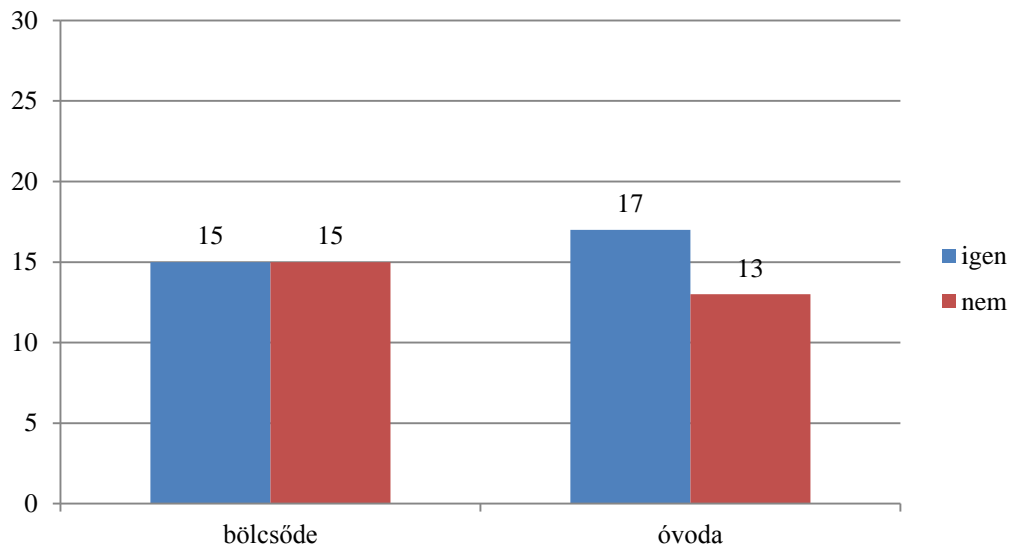
A 90 kitöltő közül egyetlen sem gondolta azt, hogy a férfiakra lenne jellemzőbb a dajkanyelv használata. A többség (75%) úgy gondolja, hogy inkább a nők sajátja ez a beszéd mód. A kitöltők 96%-a állítja, hogy ismer olyan nőt, aki használ, vagy valaha is használt dajkanyelvet (6.4.2 ábra), ám olyan férfit, aki használt dajkanyelvet, a kitöltőknek csupán 56%-a vél ismerni (6.4.3 ábra).

Ismer olyan nőt, aki használ(ta) a dajkanyelvet?

4.4.2

Ismer olyan férfit, aki használ(ta) a dajkanyelvet?

6.4.3

7. Összefoglalás

Dolgozatomban a dajkanyelv-kutatás általános kérdései mellett a dajkanyelvi attitűd mérésének egy lehetséges módszertanát igyekeztem bemutatni. Úgy gondolom, hogy az ismertetett eljárás segítségével elvégzett attitűdmérés érdekes tanulságokkal szolgálhat a dajkanyelv megítélésével kapcsolatban, valamint fontos összefüggésekre mutathat rá a nyelv és nem kapcsolatát illetően. A jövőbeli kutatásom elsődleges célja ennek az attitűdmérésnek elvégzése, kiértékelése tanulságainak feldolgozása. Ehhez a vizsgálatához már sikerült női és férfi ügynököt is találni, kiválasztani a célcsoportokat, valamint a kérdőívek is elkészültek. Sikerült olyan intézményt találni, amely vállalta, hogy a kérdőívek kitöltéséhez biztosítja a helyszínt.

A kutatásaim másik irányát a babák vizsgálata jelenti. A jövőben tervezem elvégezni azt a mérést, mely a „nézési idő-paradigma” segítségével arra a kérdésre keres választ, hogy mutatnak-e a kisbabák preferenciát a női vagy férfi dajkanyelvi hangingerek iránt. Úgy gondolom, később célszerű lenne ezt a mérést megismételni nem dajkanyelvi hangingerekre korlátozva, ez pedig további adalékokkal szolgálhatna a (dajka)nyelv és nem kapcsolatához.

A fenti mérések jó alapot adhatnak a női-férfi nyelvhasználati különbségek kialakulásának későbbi vizsgálatához, ami szintén fontos, ámde a nyelvészek által egyelőre még kevésbé kutatott téma.

Irodalom

Szakirodalom:

- BALL, PETER (1983): Stereotypes of anglo-saxon and non-anglo-saxon accents. Some exploratory Australian studies with the matched guise technique. *Language Sciences* 5: 163–183.
- BIDEAU, BERNADETTE (2006): *Zur Rolle des kindgerichteten Sprechens beim Erstspracherwerb*. Bochum.
- BRESNAHAN, MARY J.–OHASHI, RIE–NEBASHI, REIKO–LIU, YING W.–SHEARMAN, MORINAGA S. (2002): Attitudinal and affective response toward accented English. *Language and Communication* 22: 171–185.
- BUNZEL, RUTH (1952): *Chichicastenango: a Guatemalan village*. Washington.
- BURNHAM, DENIS–KITAMURA, CHRISTINE–VOLLMER-CONNA, UTE (2002): What's new, pussycat? On talking to babies and animals. *Science*, 296: 1435–1435.
- BUTLER, SAMANTHA C. et al. (2014): Preference for infant-directed speech in preterm infants. *Infant Behavior and Development* 37: 505–511.
- CAUSA, PASQUALE–MOSCHETTI, ANNAMARIA–VOLTA, ALESSANDRO–LUCHINO, FLAVIA–BRUNELLI, ANTONELLA–MANETTI, STEFANIA (2007): Dalla voce materna al cervello del neonate. *Quaderni acp* 14: 188–189.
- COOPER, ROBIN P.–ABRAHAM, JANE–BERMAN, SHEYL–STASKA, MARGARET (1997): The development of infants' preference for motherese. *Infant Behavior and Development* 20: 477–488.
- COOPER, ROBIN P.–ASLIN, RICHARD N. (1990): Preference for infant-directed speech in the first month after birth. *Child Development* 61: 1584–1595.
- CSIBRA GERGELY (2003): A kognitív fejlődés idegrendszeri háttere csecsemőkorban. In: PLÉH CSABA – KOVÁCS GYULA – GULYÁS BALÁZS (szerk.): *Kognitív idegtudomány*. Budapest. 255–272.
- DECASPER, ANTHONY J.–LECAUNET, JEAN-PIERRE–BUNSEL, MARIE-CLAIRE–GRANIER-DEFERRE, CAROLYN–MAUGEAIS, ROSELYNE (1994): Fetal reactions to recurrent maternal speech. *Infant Behavior and Development* 17: 159–164.

- EIMAS, PETER D.–SIQUELAND, EINAR R.–JUSCZYK, PETER–VIGORITO, JAMES (1971): Speech perception in infants. *Science* 171: 303–306.
- FALK, DEAN (2004): Prelinguistic evolution in early hominins. Whence motherese? *Behavioral and Brain Sciences* 27: 491–541.
- FALK, DEAN (2009): *Finding our tongues. Mothers, infants & the origins of language*. New York.
- FALK, DEAN (2011): The role of hominin infants and in prelinguistic evolution. In: TALLERMAN, MAGGIE–GIBSON, KATHLEEN R.: *The Oxford Handbook of Language Evolution*. Oxford. 318–322.
- FANTZ, ROBERT L. (1956): A method for studying early visual development. *Perceptual and Motor Skills* 6: 13–15.
- FARRIS, MICHAEL (2012): Lexical and grammatical properties of personal pronoun in Vietnamese. Deicticity and relationships. *Rocznik Orientalistyczny* 65: 41–50.
- FERNALD, ANNE (1985): Four-month-old infants prefer to listen to motherese. *Infant behavior and Development* 8: 181–195.
- FERNALD, ANNE–TAESCHNER, TRAUTE–DUNN, JUDY–PAPOUŠEK, MECHTHILD– DE BOYSSON-BARDIES, BÉNÉ–FUKUI, IKUKO (1989): A cross-language study of prosodic modifications in mothers' and fathers' speech to preverbal infants. *Journal of Child Language* 16: 477–501.
- GLENN, SHEILA M.–CUNNINGHAM, CLIFF C. (1983): What do babies listen to most? A developmental study of auditory preferences in nonhandicapped infants and infants with Down's syndrome. *Developmental Psychology* 19: 332–337.
- GOLINKOFF, ROBERTA M.–ALIOTO ANTHONY (1995): Infant-directed speech facilitates lexical learning in adults hearing Chinese. Implications for language acquisition. *Journal of Child Language* 22: 703–726.
- GOPNIK, ALISON–KUHLMAN, PATRICIA K.–MELTZOFF, ANDREW N. (2010): *Bölcsék a bölcsőben Hogyan gondolkodnak a kisbabák?* Budapest.
- GRIESER, DIANNE L.–KUHLMAN, PATRICIA K. (1988): Maternal speech to infants in a tonal language. Support for universal prosodic features in motherese. *Developmental Psychology* 24: 14–20.
- HANYISZKÓ KITTÍ (2011): *Nyelvváltozatok és attitűdök avagy egy speciális ügynökvizsgálat tanulságai*. Szakdolgozat. Debrecen.
- HÖRNSTEIN, JONAS–GUSTAVSSON, LISA–LACERDA, FRANCISCO–SANTOS-VICTOR, JOSÉ (2009): *Multimodal word learning from Infant Directed Speech*. Conference Paper,

- Conference: Intelligent Robots and Systems, St Louis, USA. URL: http://www.researchgate.net/publication/224090537_Multimodal_word_learning_from_Infant_Directed_Speech (Letöltve: 2014.11. 27.)
- KARMILOFF, KYRA–KARMILOFF-SMITH ANNETTE (2002): *Pathways to Language. From Fetus to Adolescent*. Cambridge.
- KISILEVSKY, BARBARA S.– HAINS, SYLVIA M. J. –BROWN, ANN C. –LEE, CHIEN T. – COWPERTHWAITTE, BERNIE –STUTZMAN, SHERRI S. –SWANSBURG, MELISSA L.–LEE, JARSON K–XIE, XING –HUANG, HEFENG –YE, H.-H. –ZHANG, KE– WANG, DA-ZHI (2009): Fetal sensitivity to properties of maternal speech and language. *Infant Behavior and Development* 32: 59–71.
- KITAMURA, CHRISTINE–THANAVISHUTH, CHAYADA–BURNHAM, DENIS–LUKSANEYANAWIN, SUDAPORN (2002): Universality and specificity in infant-directed speech. Pitch modifications as a function of infant age and sex in a tonal and non-tonal language. *Infant Behavior and Development* 24: 372–392.
- LABOV, WILLIAM (1972): *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia.
- LAMBERT, WALLACE E.–ANISFELD, MOSHE–YENI-KOMSHIAN, GRACE (1965): Evaluation reactions of Jewish and Arab adolescents to dialect and language variations. *Journal of Personality and Social Psychology* 2: 84–90.
- LAMBERT, WALLACE E.–FRANKLE, HANNA–TUCKER, RICHARD G. (1994): Judging personality through speech: a french-canadian example. *Journal of Communication* 16: 305–321.
- MA, WEIYI–GOLINKOFF, ROBERTA M.–HOUSTON, DEREK–HIRSH-PASEK, KATHY (2011): Word learning in infant- and adult-directed speech. *Language Learning and Development* 7: 209–225.
- MAMPE, BIRGIT–FEDERICI, ANGELA D–CRISTOPHE, ANNE–WERMKE, KATHLEEN (2009): Newborns' cry melody is shaped by their native language. *Current Biology* 19: 1994–1997.
- MASATAKA, NOBUO (1992): Motherese in a signed language. *Infant Behavior and Development* 15: 453–460.
- MEHLER, JACQUES–BERTONCINI, JOSIANE– BARRIÈRE, MICHÈLE–JASSIK-GERSCHENFELD, DORA (1978): Infant recognition of mother's voice. *Perception* 7: 491–497.
- MOON, CHRISTINE–COOPER, PANNERON R.–FIFER, WILLIAM P. (1992): Two-day-olds prefer their native language. *Infant Behavior and Development* 16: 495–500.

- MOON, CHRISTINE–LAGERCRANTZ, HUGO–KUHLMAN, PATRICIA K. (2013): Language experienced in utero affects vowel perception after birth. A two-country study. *Acta Paediatrica* 102: 156–160.
- NAOI, NOZOMI–MINAGAWA-KAWAY, YASUYO–KOBAYASHI, AI–TAKEUCHI, KOJ–NAKAMURA, KATSUKI–YAMAMOTO, JUN-ICHI–KOJIMA, SHOZO (2012): Cerebral responses to infant-directed speech and the effect of talker familiarity. *NeuroImage* 59: 1735–1744.
- OCHS, ELINOR–SCHIEFELIN, BAMBI (2006): The impact of language socialization on grammatical development. In: JOURDAN, CHRISTINE–TUIE, KEVIN (szerk.): *Language, Culture, and Society*. Oxford. 168–189.
- PAPAPAVLOU, ANDREAS N. (1998): Attitudes toward the Greek Cypriot dialect: sociocultural implications. *International Journal of the Sociology of Language* 134: 15–28.
- PAPOUŠEK, MECHTHILD–PAPOUŠEK, HANUŠ–SYMMES, DAVID (1991): The meanings of melodies in motherese in tone and stress languages. *Infant Behavior and Development* 14: 415–440.
- PARTANEN, ELINO–KUJALA, TEIJLA–NÄÄTÄNEN, RISTO–LIITOLA, AULI–SAMBETH, ANKE–HOUTILAINEN, MINNA (2013): Learning-induced neural plasticity of speech processing before birth. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 37: 15145–15150.
- PINKER, STEVEN (2006): *A nyelvi ösztön*. Budapest.
- PYE, CLIFTON (1986): An ethnography of mayan speech to children with special reference to quiché *Working Papers in Child Language* 1: 30–58.
- RATNER, NAN–PYE, CLIFTON (1984): Higher pitch in BT is not universal: acoustic evidence from Quiche Mayan. *Journal of Child Language* 11: 512–522.
- RÉGER ZITA (2002): *Utak a nyelvhez*. Budapest.
- SAITO, YURI–AOYAMA, SHIORI–KONDO, TAKEO–FUKUMOTO, RIE–KONSHI, NAKAO–NAKAMURA, KAZUHIRO–KOBAYASHI, MASAO–TOSHIMA, TAMOSTU (2006): Frontal cerebral blood flow change associated with infant-directed speech. *Archives of Disease in Childhood. Fetal and Neonatal Edition* 92: 113–116.
- SÁNDOR KLÁRA–LANGMAN, JULIET–PLÉH CSABA (1998): Egy magyarországi ügynökvizsgálat tanulságai. A nyelvváltozatok hatása a személypercepcióra. *Valóság* 1998/8: 29–40.
- SANTARCANGELO, SUZANNE–DYER, KATHLEEN (1988): Prosodic aspects of motherese. Effects on gaze and responsiveness in developmentally disabled children. *Journal of Experimental Child Psychology* 46: 406–418.

- SANTESSO, DIANE L.– SCHMIDT, LOUIS A.– TRAINOR, LAUREL J. (2007): Frontal brain electrical activity (EEG) and heart rate in response to affective infant-directed (ID) speech in 9-month-old infants. *Brain and Cognition* 65: 14–21.
- SINHA, SHANTANU–BOOKHEIMER, SUSAN–GRINSTEAD, JOHN–COHEN, MARK–BADR, LINA Z. (2002): Neuroplasticity in Neonates? An fMRI Study of Language Stimulated Auditory Activation. *International Society for Magnetic Resonance in Medicine* 10.
- SZABÓ IVETT (2004): *Ahány ember annyi nyelv. Az eltérő nyelvi attitűdök vizsgálata.* Szakdolgozat. Debrecen.
- TOKUHAMA-ESPINOSA, TRACEY (2003): *The multilingual mind.* Westport.
- TRUDGILL, PETER (1997): *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába.* Szeged.
- UTHER, MARIA–KNOLL, MONJA A.–BURNHAM, DENIS (2007): Do you speak E-NG-L-I-SH? A comparison of foreigner- and infant-directed speech. *Speech Communication* 49: 2–7.
- VARGÁNÉ KIS ANNA (2012): *Anyai nyelv.* A BME TTK Kutatói pályázatára készült ismeretterjesztő összefoglaló.
 URL: http://www.ttk.bme.hu/hallgatoi_palyazat/2012/Vargane_Kis_Anna-jav.html.
 (Letöltve: 2014. 11. 20.)
- WALSER-RAYBAUD, BRICE (2013): *Le langage adressé à l'enfant.* URL: http://data.over-blog-kiwi.com/0/49/94/97/201306/ob_9f3e92_le-langage-adresse-a-l-enfant-brice-walser-raybau.pdf (Letöltve: 2015. 01. 01.)
- WARD, CYNTHIA D.–COOPER, ROBIN P. (1999): A lack of evidence in 4-month-old human infants for paternal voice preference. *Developmental psychobiology* 35: 49–59.
- WERKER, JANET F.–MCLEOD, PETER J. (1989): Infant preference for both male and female infant-directed talk. A developmental study of attentional and affective responsiveness. *Canadian Journal of Psychology* 43: 230–246.
- WERKER, JANET F.–PEGG, JUDITH E.–MCLEOD PETER J. (1994): A cross-language investigation of infant preference for infant-directed communication. *Infant Behavior and Development* 17: 323–333.
- YANG, HAN C. (2012): Tone acquisition in Taiwan Mandarin. URL: <http://nccur.lib.nccu.edu.tw/handle/140.119/59186>. (Letöltve: 2014. 11. 27.)

Forrásirodalom:

- Anyuci.hu = [sz. n.] (2009–2012): *Iciri-piciri babuci...* URL: <http://anyuci.hu/Nyomtathato/cikk-1769> (Letöltve: 2014. 11. 22.)

Bartos Erika (2014): *Zakatóló*. Budapest.

gesztenye (2011): Nem beszél! Mikor kezdünk aggódni? *BEOL*. URL: <http://babablog.blog.beol.hu/2011/08/24/nem-beszeli-mikor-kezdunk-aggodni/> (Letöltve: 2015. 01. 01.)

H. L. (2010): Iciri-piciri babuci... *168 óra online*. URL: www.168ora.hu/dolcevita/bebi-gyermeknevelés-fejlődés-pedagógia-szülők-49166.html (Letöltve: 2014. 11. 12.)

Kassai Etelka (2014): Gügyögj, gagyogj, karattyolj a gyerekhez! *life*. URL: <http://www.life.hu/drlife/20140126-egy-kutatas-szerint-a-gugyoges-segitheti-elo-a-kicsik-gyors-beszédfejlődését.html> (Letöltve: 2015. 01. 01.)

Kassai Tini (2011): 5 idegesítő anyukatípus, aki kihúzza a gyufát a gyermekteleneknél. [*origo*]. URL: <http://www.origo.hu/archivum/20110725-5-idegesito-anyukatipus-aki-kihuzza-a-gyufat-a-gyermekteleneknel.html>. (Letöltve: 2014. 11. 22.)

Pünkösti Nóra (2012): Gügyögés a gyerekekkel. *Ez + A-Z Magazin*. URL: <http://www.ezmegazin.hu/kapcsolatok/baba-mama/gugyoges-a-gyerekekkel/>. (2014. 11. 26.)

Systemus [é. n.]: *Részletek a Kozmikus Tudat tanításaiból - IV.rész*. URL: www.tudatosag.com/?q=book/export/html/1197. (Letöltve: 2014. 11. 12.)

Mellékletek

1. számú melléklet:

Tisztelt Válaszadó!

Kód:

A Debreceni Egyetem hallgatójaként keresem meg Önt, és kérem a közreműködését. A kérdőív kitöltésével szakdolgozatom elkészítésében lesz a segítségemre, melyben írásbeli közvélemény-kutatással is foglalkozom. A kérdésekre nincsen egyetlen helyes válasz, az Ön véleménye a fontos, ezért kérem, ha teheti (és a kérdés erre ad lehetőséget) fejtse ki gondolatait. A kérdőív anonim, a személyes adatait semmilyen célra nem használjuk fel, így kérem, ne közöljön magáról semmit, azon kívül, amit alább lát. Ezeket viszont adja meg mindenképpen! A kérdőívet bizalmasan kezeljük.

Válaszait nagyon köszönöm!

Neme:

nő férfi

Életkora:

A gyermeke(i):

Hány évesek most?

Milyen nemű(ek)?

I.

1) Ön szerint mi a *dajkanyelv*?

A dajkanyelv.....

.....

.....

2) Ön szerint mi a *gügyögés*?

A gügyögés

.....

.....

II.

1) Ön szerint a dajkanyelv ... a gyerek fejlődésének szempontjából?

káros semleges hasznos

2) Ön használja/használta valaha is a dajkanyelvet?

igen nem

3) Ismer olyan nőt, aki használja/használta a dajkanyelvet?

igen nem

4) Ismer olyan férfit, aki használja/használta a dajkanyelvet?

igen nem

5) Ön szerint kikre jellemző inkább a dajkanyelv használata?

nőkre férfiakra nőkre és férfiakra egyaránt

6) Ön mit gondol arról, ha egy nő dajkanyelvet használ?

.....
.....
.....

7) Ön mit gondol arról, ha egy férfi dajkanyelvet használ?

.....
.....
.....

8) Ön szerint a dajkanyelv használata:

ösztönös tudatos döntés

9, Ön szerint inkább ... beszélnek inkább dajkanyelven.

kislányokhoz kislányokhoz mindkettő

10, Ön szerint ... ha egy kislányhoz beszélnek dajkanyelven.

hasznos káros semleges

11, Ön szerint ... ha egy kislányhoz beszélnek dajkanyelven.

hasznos káros semleges

III.

Mit gondol az alábbi állításokról?

1) Azok a gyerekek, akikhez dajkanyelven beszélnek, a későbbiekben ügyesen, hatékonyan kommunikálnak majd.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

2) Azok a gyerekek, akikhez dajkanyelven beszélnek, könnyebben tanulnak meg beszélni.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

3) Azok a gyerekek, akikhez dajkanyelven beszélnek, nagyobb valószínűséggel lesznek beszédhibásak (pl. selypítés, dadogás).

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

4) A gyerekek valószínűleg kedvelik a dajkanyelvet.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

5) Semmi szükség arra, hogy a gyerekekkel másképp beszéljenek a felnőttek, mint egymással.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

6) A dajkanyelv használata csak otthon elfogadható, nyilvános helyen nem.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

7) A dajkanyelv használata független attól, hogy a használójának van-e kisgyereke.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

8) A dajkanyelvet használó felnőtt beszéde zavarhatja a többi felnőtt embert.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

9) Azoknak a gyerekeknek, akikhez dajkanyelven beszélnek szegényebb lesz később a szókincsük.

teljesen egyetért 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 egyáltalán nem ért egyet

2. számú melléklet

Bartos Erika: Bicikli

Csobban a, csobban a kéklő Balaton,
Hajtom a, hajtom a biciklit utamon.

Gödül a, gördül a lejtőn lefele,
Pördül a, pördül az úton a kereke.

Vágtat a, vágtat a dombon sebesen,
Szárnyal a, szárnyal a tihanyi hegyeken.

Csúszik a, csúszik a sáros agyagon,
Döccen a, döccen a sok kicsi kavicson.

Felfele, felfele, hű, de meredek,
Fújtatok, fújtatok, nehezen tekerek!

Sapka a, sapka a szőke fejemen,
Fa alatt, fa alatt kicsikét leveszem.

Csobban a, csobban a kéklő Balaton,
Hajtom a, hajtom a, hajtom a bicajom!

Bartos Erika: Virágok

Napsütéses nyári réten
Kinyíltak a virágok,
Nefelejcsset, margarétát,
Pipacsot is találok.

Bólogat a harangvirág,
Hajlong a sok kankalin,
Illatozó violának
Lepke ül a szirmain.

Virul a sok búzavirág,
Százszorszép és kamilla,
Száll a pitypang bóbitája,
Ráröppen a hajamra!

Bartos Erika: Mákos

Mákgubóban mákszem zörög,
Mind kipereg, ha feltöröd!

Mákból lesz a mákos rétes,
Mákos pite, mákos béles,
Mákos patkó, mákos rácsos,
Palacsinta, az is mákos!
Mákos linzer, finom, édes,
Mákos parfé, mákos krémes,
Mákos habcsók, mákos nudli,
Mákos kalács, mákos kifli.
Mákos gombóc, mákos lepény,
Mákos puding, mákos kenyér,
Mákos kuglóf, mákos páros,
Mákos golyó, bögrés mákos,
Mákos puffancs, mákos torta,
Mákos keksz, és mákos bukta.
Mákos tekercs, mákos bejgli,
Mákos zsömle, mákos flódni,
Mákos fagyi, mákos csiga,
Mákos tészta, mákos guba.

Mindenkinek jut belőle,
Mákos lesz a fogunk tőle!

3. számú melléklet

Tisztelt Válaszadó!

Kód:

A (...) hallgatójaként keresem meg Önt, és kérem a közreműködését. A kérdőív kitöltésével szakdolgozatom elkészítésében lesz a segítségemre, melyben írásbeli közvélemény-kutatással is foglalkozom. Az alábbi kérdőívvel olyan személyek megítélését vizsgálom, akik egy bölcsődébe jelentkeztek munkatársnak. Arra vagyok kíváncsi, hogy mennyire esik egybe az intézmény választása és az Önök vélekedése egy-egy leendő munkatársról. A vizsgálat eredményei az Ön számára is pozitívak lehetnek: a gyerekek megfelelő, hozzáértő fejlesztése mindannyiunk érdeke. Így különösen fontos, hogy minden kérdésre válaszoljon! A kérdőív anonim, az Ön személyes adatait semmilyen célra nem használjuk fel, így kérem, ne közöljön magáról semmit, azon kívül, amit alább lát. Ezeket viszont adja meg mindenképpen! A kérdőívet bizalmasan kezeljük.

Válaszait nagyon köszönöm!

Neme:

nő férfi

Életkora:

Van gyermeke?

igen nem

Ha van(nak) gyermeke(i):

Hány évesek most?

Milyen nemű(ek)?

I.

Ön szerint mennyire jellemzik az alábbi tulajdonságok a felvételen látott személyt?

(1 = egyáltalán nem jellemző, 5= nagyon jellemző)

1) *kreatív*

1 2 3 4 5

2) *megértő*

1 2 3 4 5

3) *gondoskodó*

1 2 3 4 5

4) *konfliktuskerülő*

1 2 3 4 5

5) *érzékeny*

1 2 3 4 5

6) *kommunikatív, beszédes*

1 2 3 4 5

- 7) *rendszerető*
1 2 3 4 5
- 8) *segítőkész*
1 2 3 4 5
- 9) *intelligens, művelt*
1 2 3 4 5
- 10) *gyakorlatias*
1 2 3 4 5
- 11) *jó humorú*
1 2 3 4 5
- 12) *határozott*
1 2 3 4 5
- 13) *céltudatos*
1 2 3 4 5
- 14) *karizmatikus, erős személyiség*
1 2 3 4 5
- 15) *összeszedett*
1 2 3 4 5
- 16) *higgadt*
1 2 3 4 5
- 17) *barátságos*
1 2 3 4 5
- 18) *megbízható*
1 2 3 4 5
- 19) *türelmes*
1 2 3 4 5
- 20) *gyerekszerető*
1 2 3 4 5
- 21) *következetes*
1 2 3 4 5
- 22) *toleráns*
1 2 3 4 5

II.

Mennyire volt szimpatikus Önnek a felvételen látott személy...

1) *viselkedése*

1 2 3 4 5

2) *beszéd módja*

1 2 3 4 5

3) *személyisége, stílusa*

1 2 3 4 5

III.

Ön szerint a felvételen látott személy...

1) *nem alkalmas* 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 *kiválóan alkalmas* a munkára.

2) *egyáltalán nem jól* 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 *nagyon jól* bánik a gyerekekkel.

3) Ön rábízná a gyermekét a felvételen látott személyre? (Ezt a választ kérem, indokolja!)

- Igen, mert.....
.....
- Nem, mert.....
.....

